

معرفی کتاب

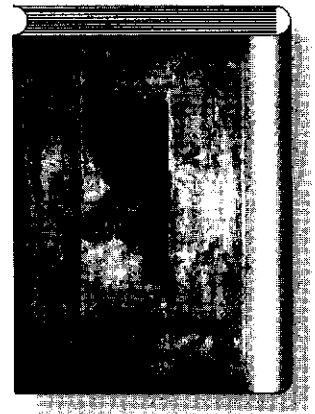
معرفی و بررسی دایرةالمعارف کتاب مقدس

● لعلیا هاشمی اقدم

به سرپرستی دید رو ود / الامبر و با همکاری عده‌ای از متفکران است که به اصحاب دایرةالمعارف مشهورند. این دایرةالمعارف که عنوان آن آنسیکلوپدی است در سال‌های ۱۷۵۱ - ۱۷۷۲ در ۲۸ مجلد منتشر شد. نخست قرار بود دایرةالمعارف چیمبرز ترجمه شود، ولی به سبب برخی اختلافات، ناشر موافقت کرد که دید رو و د / الامبر کتابی تازه فراهم سازند. مجلد اول این اثر با مقدمه د / الامبر و با همکاری ف. کنه، مونتسکیو، ولتر، ژ. ژ. روسو، تورگو، و دیگران - در ۱۷۵۱ انتشار یافت. به سبب نفوذ ژرژویت‌ها، دولت اجازه چاپ کتاب را لغو (۱۷۵۹) و د / الامبر کناره‌گیری کرد. ولی دیدرو، به یاری مالزب، ایستادگی کرد و سرانجام چاپ پنهانی کتاب را به پایان رسانید (۱۷۷۲). در ۱۷۸۰، پنج مجلد ضمیمه و دو جلد فهرست به آن افزوده شد.

دایرةالمعارف مظهر افکار روشنفکرانه بود و اگرچه ناشر در بسیاری از مقالات روشنگرانه آن تصرفات فراوان کرده و آنها را مثله نموده بود، این امر از نفوذ بی‌انتهای دایرةالمعارف نکاست. دایرةالمعارف به سبب تأکید ترمینیس علمی و حمله‌هایی که به زیاده‌روی‌های مقامات قانونی و قضایی و روحانی کرده بود عامل عمده در آماده کردن زمینه فکری برای انقلاب فرانسه به شمار می‌آید. (دایرةالمعارف فارسی، غلامحسین مصاحب، ص ۹۵۸).

اطلاعات در دایرةالمعارف‌های عام به گونه‌ای تنظیم شده‌اند که تمام طبقات مردم بتوانند از آنها بهره ببرند. اما در دایرةالمعارف‌های تخصصی، نویسندگان در یک حوزه خاص موضوعاتی را مورد بررسی قرار می‌دهند. به گونه‌ای که تمام اطلاعات مربوط به آن حوزه گردآوری و تحلیل شود. مخاطب این دایرةالمعارف‌ها افراد متخصص یا افرادی هستند که درصدد کسب تبحر و تخصص در حوزه خاصی هستند. در کنار دایرةالمعارف شاهد ظهور لغت‌نامه‌هایی نیز بوده‌ایم که وظیفه اطلاع‌رسانی را به عهده داشته و دارند. اما تفاوت اساسی دایرةالمعارف با لغت‌نامه‌ها در این است که لغتنامه اساساً ناظر به لغات است و حال آنکه

■ دایرةالمعارف کتاب مقدس
 ■ گروه مترجمان، سرویراستار بهرام محمدیان
 ■ تهران، سرخدار، ۱۳۸۲

برای گسترش علم و دانش در میان عموم، روش‌های زیادی پیشنهاد و به کار گرفته شده است. دایرةالمعارف‌نویسی یکی از این روش‌هاست که اصحاب قلم به دو شیوه عمومی و تخصصی بدان پرداخته‌اند. در حوزه تخصصی اقدامات زیادی صورت گرفته است.

دایرةالمعارف در واقع عنوان عمومی کتاب‌هایی است که حاوی کمابیش مختصری از همه رشته‌های دانش انسانی یا رشته معینی از دانش‌های بشری است. (دایرةالمعارف فارسی، جزء اول، ص ۹۷۵). واژه دایرةالمعارف کاربرد خاصی نیز دارد. این عنوان به گروه ویژه‌ای از صاحب‌نظران نسبت داده می‌شود که برای نخستین بار در فرانسه به ظهور رسیدند. این اصطلاح به عنوان اسم خاص نیز به کار رفته است که دایرةالمعارفی به زبان فرانسه

دایرةالمعارف اطلاعاتی درباب موضوعات مختلف و بحث کمابیش مختصری درباره این موضوعات را در اختیار خواننده می گذارد. اگرچه در بسیاری موارد نمی توان مرز قاطعی میان کتاب لغت و دایرةالمعارف معین کرد. (دایرةالمعارف فارسی، دکتر غلامحسین مصاحب، ۹۵۷).

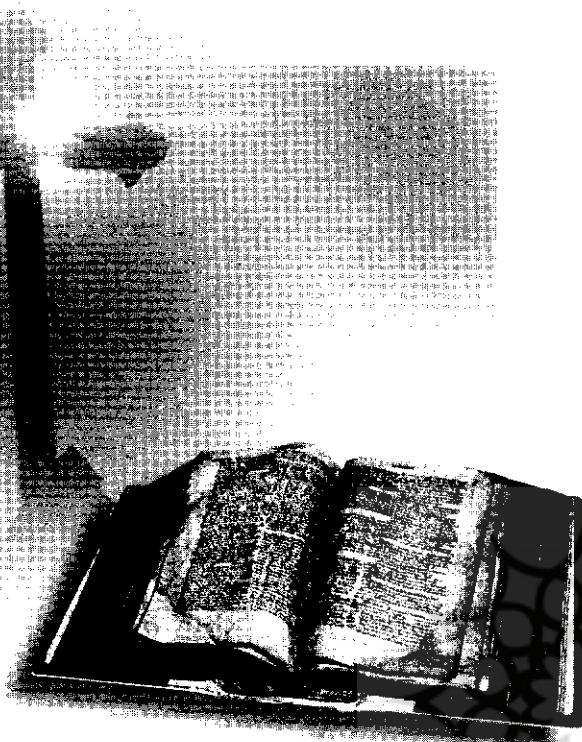
امروزه در دنیا دایرةالمعارف زیادی نوشته شده و می شود. از دایرةالمعارف های معروف کنونی به زبان انگلیسی که سابقه ممتدی دارد دایرةالمعارف بریتانیکا و دایرةالمعارف آمریکاناست. در فرانسه در نیمه دوم قرن نوزدهم دو دایرةالمعارف در پاریس به چاپ رسید که هنوز هم در بعضی مسائل ارزش فراوان دارد: دایرةالمعارف بزرگ (۳۱ جلد، ۱۸۸۶-۱۹۰۲ م)؛ و دیکسیونر عمومی فرانسوی بزرگ قرن نوزدهم میلادی (از لاروس، ۱۷ جلد، ۱۸۶۶-۹۰). پیش از جنگ جهانی دوم طرحی برای انتشار دایرةالمعارف فرانسوی در ۲۱ جلد ریخته شد، که پیشامد جنگ سبب انقطاع آن شد. بعضی از مفصل ترین دایرةالمعارف ها حاصل مساعی آلمان هاست. از جمله فرهنگ بروکهاوس و دایرةالمعارف تسدلر (tsedler)، که در ۱۷۳۲-۱۷۵۰ در ۶۴ جلد به چاپ رسید و هنوز مفید است. از دایرةالمعارف های معروف دایرةالمعارف بزرگ سویت (چاپ اول در ۶۵ جلد، ۱۹۲۶-۱۹۴۷) است.

برخی از دایرةالمعارف ها به حوزه خاصی می پردازند؛ مانند دایرةالمعارف اسلام، دایرةالمعارف یهود (۱۲ جلد، ۱۹۰۱-۶)؛ دایرةالمعارف کاتولیکی (۱۷ جلد، ۱۹۰۷-۲۲)، و دایرةالمعارف هیستینگز و دایرةالمعارف پاولی - واسووا (pāli-vāssovā) مشتمل بر معارف و تاریخ و ادب کلاسیک از مفصل ترین دایرةالمعارف های عصر حاضر است (دایرةالمعارف فارسی، دکتر غلامحسین مصاحب، ص ۹۵۸).

از جمله موضوعاتی که پیرامون آن دایرةالمعارف هایی نوشته شده است دین و کتب مقدس است. چند نمونه از دایرةالمعارف های ادیبان در بالا یاد شد. اما درباره کتاب های مقدس نیز دایرةالمعارف هایی تألیف شده است. دایرةالمعارف قرآن کریم در اسلام و دایرةالمعارف کتاب مقدس در مسیحیت و دایرةالمعارف های سایر کتب مقدس در سایر ادیان از جمله آنهاست.

از زمان تدوین نهایی کتب مقدس به فارسی کتاب های قابل توجهی به شیوه دایرةالمعارفی نوشته شده است از جمله:

قاموس کتاب مقدس، نوشته جمیزهاکس، در دو مجلد، انتشارات اساطیر ۱۳۸۳؛ راهنمای کتاب مقدس، نوشته هنری هلی، ترجمه زیرنظر ساروخاچیکی؛ کتاب هایی تحت عنوان «باستان شناسی کتاب مقدس»؛ کتب مربوط به تاریخ انبیا که در آنها اطلاعات مربوط به انبیای ادیان سامی بررسی شده؛ کتاب هایی از عهد

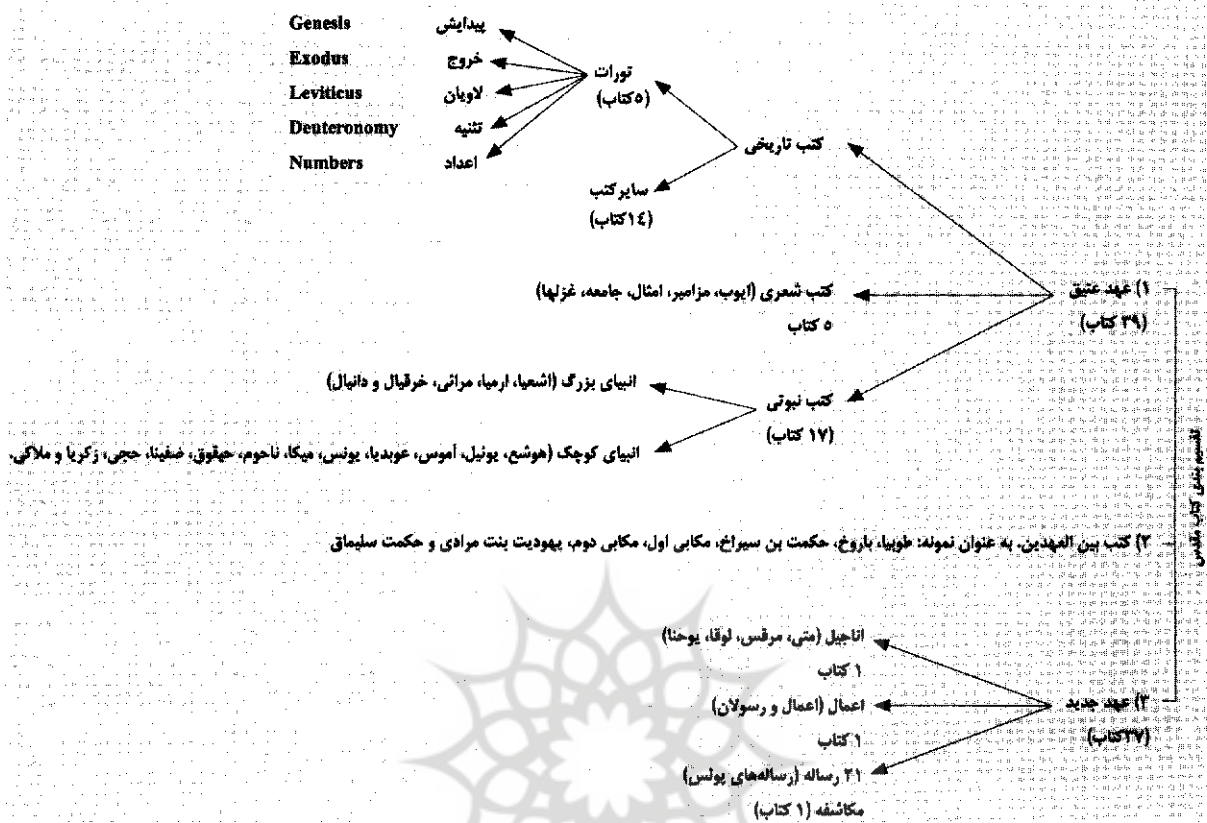
عتیق، نوشته دومناش و دیگران، ترجمه بیروز سیار، چاپ ۱۳۸۲؛ معرفی عهد جدید، نوشته مریل سی. تنی، ترجمه ط. میکائیلیان، حیات ابدی ۱۳۶۲.

از جمله دایرةالمعارف هایی که در یکی دو سال گذشته به زبان فارسی ترجمه و منتشر شده است دایرةالمعارف کتاب مقدس است که اکنون درصدد بررسی آن هستیم.

موضوع اصلی این دایرةالمعارف کتاب مقدس است و نویسندگان آن اطلاعات و مطالب بسیاری در این حوزه آورده اند. دایرةالمعارف کتاب مقدس موضوعات کتاب مقدس را بررسی و تحلیل کرده است. برای مثال افسرادی را که در کتاب مقدس به آنها اشاره شده معرفی کرده است تا خوانندگان بتوانند با دید روشن و اطلاعات دقیق به مطالعه کتاب مقدس بپردازند. به علاوه در نگره های بیرونی، کتب و ابواب و فصول کتاب مقدس به لحاظ سندی مورد بررسی قرار گرفته و بعضاً نقد تاریخی می شود.

این کتاب در واقع به طور عمده به سه موضوع پرداخته است: مقدماتی پیرامون کتاب مقدس و موقعیت آن؛ کالبدشکافی و معرفی درون متنی کتاب مقدس؛ و توضیح حاشیه وار اعلام، اماکن، گیاهان، جغرافیا و ... مطرح شده در کتاب مقدس.

از آنجا که موضوع اصلی این دایرةالمعارف کتاب مقدس است، اشاره به نکاتی درباره کتاب مقدس مناسب می نماید.

موضوع و ساختار و اعلام آن به طور مفصل تبیین شده و از نظر سندی و تاریخی کتاب‌های مختلف مندرج در کتاب مقدس بررسی شده است.

گفتنی است که کتاب مقدس یهودیان عهد عتیق (old Testament) و کتاب مقدس مسیحیان مجموعه عهد قدیم و عهد جدید است که در اصطلاح به آن Bible گفته می‌شود. کتاب مقدس بدون در نظر گرفتن کتاب‌های بین‌العهدی ۶۶ کتاب را شامل می‌شود که ۳۹ کتاب آن در مجموعه عهد قدیم و ۲۷ کتاب آن در عهد جدید قرار گرفته است. با اضافه کردن کتب بین‌العهدی که شامل هفت کتاب است، مجموعه کتاب‌های کتاب مقدس به ۷۳ کتاب می‌رسد. تقسیم‌بندی بالا گویای مجموعه کتاب مقدس است.

کتاب دارای دو مقدمه است. مقدمه نخست، با عنوان دیباچه، به تعریف لغت‌نامه یا قاموس یا دایرةالمعارف پرداخته و سپس ویژگی‌ها و نحوه استفاده از کتاب را شرح داده است. به نوشته این دیباچه، این دایرةالمعارف براساس ترجمه قدیمی فارسی کتاب مقدس (چاپ ۱۸۹۵ م) تهیه شده است. علت این انتخاب دو مطلب است اول اینکه ترجمه فوق که از زبان‌های اصلی صورت گرفته از نظر تعلیمی بسیار دقیق بوده و نسبت به ترجمه‌های تفسیری دیگر قابل استنادتر است. علاوه بر این از نظر ادبی بسیار

کتاب مقدس یکی از ارکان اصلی دین و دین‌مداری در هر عصری است. تفاوت اساسی کتاب مقدس با کتاب‌های دیگر در این است که: (۱) این کتاب به امر قدسی یا شیء مقدس مربوط است و تقدس خود را از او اخذ کرده است؛ (۲) در میان معتقدان به عنوان خط قرمز به کار می‌رود یعنی در گفتگوهای میان دینداران فصل الخطاب شمرده می‌شود به تعبیر دیگر هر کس بتواند سخن خود را با استناد به کتاب مقدس بیان کند و به تأیید آن برساند، پذیرفته خواهد شد؛ (۳) کتاب مقدس قابل نقد نیست. هر کتابی می‌تواند به عنوان یک متن مورد نقد و بررسی قرار گیرد اما کتاب مقدس فوق نقد است. به محض نقد کتاب مقدس، تقدس آن شکسته می‌شود و مرجعیت خود را از دست می‌دهد. در حوزه نقد کتاب مقدس فقط می‌توان به نقد فهم پرداخت و نه نقد متن. یعنی دیندار مجاز است برداشت خود را به چالش و نقد بکشاند نه گزاره‌های موجود در کتاب مقدس را. از این جهت است که دینداران عموماً با نقد تاریخی کتاب مقدس مخالفت می‌کنند و آن را برنمی‌تابند.

به هر حال به سبب وثاقت و اعتبار فراوان کتاب مقدس و حجیت سخن آن برای دینداران، تفسیر، تأویل و شرح‌نامه‌های مختلفی برای آن نوشته می‌شود. در دایرةالمعارف کتاب مقدس، مطالب کتاب طبقه‌بندی شده،

پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که ترجمه‌های موجود و پژوهش‌های محققان ما را از درستی، دقت و وثاقت متنی که از عهد عتیق و جدید در دست داریم مطمئن می‌سازد (همان، ص ۶). مؤلفان در ادامه به موضوع باستان‌شناسی کتاب مقدس و کشفیات بنیادین قرن نوزدهم پرداخته‌اند.

بررسی کتیبه بیستون، سنگ موآبی، کشفیات بزرگ قرن بیستم، قانون حمورابی، پاپیروس الفاتین، آثار تاریخی هیتی از بوغاز کری، متون مذهبی راس شمرا، شهر اوگاریت، حفاری‌های بعدی در اوگاریت، لوحه‌های نوزی و حوریان و ... از مطالبی است که در ادامه بحث پیشین آمده است.

طومارهای بحرالمیت

از مطالب مهمی که در این مقدمه ذکر شده است بررسی طومارهای بحرالمیت است. بخشی از طومارهای بحرالمیت قسمت‌هایی از کتاب مقدس و بخشی دیگر به بین‌العهدین مربوط است. بخش کتاب مقدس شامل دو طومار اشعیاست. اولی کامل و دومی علاوه بر آن شامل دو باب حیقوق و قسمت‌های مختلفی از تمام عهد عتیق به جز استر است. نسخه‌های خطی بسیاری از کتاب‌های تورات و اشعیا کشف شده و بخش‌های متعددی نیز از مزامیر، ارمیا، و دانیال موجود است (دایرة‌المعارف کتاب مقدس، ص ۲۱).

مؤلفان در ادامه به تأثیر طومارهای بحرالمیت در نقد ادبی عهد جدید و چگونگی ترجمه کتاب مقدس به زبان انگلیسی پرداخته‌اند و این ترجمه‌ها را به اختصار معرفی کرده‌اند (همان، ص ۲۶-۲۸) ظاهراً اولین ترجمه به انگلیسی در ۱۳۸۴م و آخرین آن در سال ۱۹۸۲ م صورت گرفته است.

ترجمه کتاب مقدس به زبان فارسی

مؤلفان در این زمینه تحقیق بیشتری انجام داده‌اند. بر این اساس تا قبل از قرن سیزدهم هیچ ترجمه‌ای به زبان فارسی از تورات و انجیل به چاپ نرسیده بود اما پس از آن ترجمه‌هایی صورت گرفت که عبارت‌اند از:

۱. ترجمه انجیل به زبان فارسی احتمالاً توسط عزالدین محمدبن مظفر در نیمه دوم قرن سیزدهم میلادی.
۲. ترجمه اسفار خمه تورات در سال ۱۵۴۶ م توسط فردی کلیمی به نام یعقوب بن یوسف طاووس.
۳. ترجمه زبور داود توسط شمس‌الدین خنجی در سال ۱۶۰۱
۴. ترجمه کتاب امثال سلیمان و کتاب روت توسط پسر شیخ عبدالوهاب کوالیاری در سال ۱۶۰۴

زیبا و درخور توجه است و در بین فارسی‌زبانان جایگاه و محبوبیتی خاص دارد (همان، ص ۱).

درباره چگونگی استفاده بهینه از این کتاب باید گفت که در این دایرة‌المعارف تقسیم‌بندی اصلی، تقسیم‌بندی موضوعی است. به همین دلیل اگر بخواهیم درباره تاریخچه زندگی یکی از شخصیت‌های کتاب مقدس مطالعه کنیم، باید در قسمت «نام‌ها» رجوع براساس حروف الفبا نام وی را پیدا کرد (دایرة‌المعارف کتاب مقدس، ص ۱)

مقدمه دوم، تحت عنوان سیر تاریخی کتاب مقدس، در واقع مقدمه‌ای علمی و مفصل درباره کتاب‌شناسی کتاب مقدس است. در این مقدمه مفصل، سیر تاریخی کتاب مقدس (درون دینی و بیرون دینی) بررسی شده است که خلاصه‌ای از آن ارائه می‌شود.

ترجمه کتاب مقدس

نخستین نکته مهمی که در این مقدمه مورد توجه قرار گرفته ترجمه کتاب مقدس از زبان عبری به زبان آرامی و پس از آن به زبان یونانی و لاتین و رومی است. البته مؤلفان پیش از پرداختن به این موضوعات به چگونگی تدوین و تألیف کتاب مقدس پرداخته‌اند (همان، ص ۵). گفتنی است که مستندات کتاب مقدس بیش از همه در ترجمه‌های قدیمی این کتاب از عبری به سایر زبان‌های باستانی بوده است که عبارت‌اند از:

سپتیواجنت (Septuagint)، ترجمه عهد عتیق کتاب مقدس عبری به یونانی که در شهر اسکندریه در حدود ۲۵۰ پیش از میلاد انجام شد.

مؤلفان در ادامه به نحوه جمع‌آوری کتب رسمی اشاره کرده‌اند. گروهی اظهار می‌دارند که همه کتاب‌های رسمی عهد عتیق به وسیله عزرا نبی در قرن پنجم قبل از میلاد جمع‌آوری و به رسمیت شناخته شده است. اشارات یوسفوس (سال ۹۵ م.) و کتاب دوم اسدرا س باب ۱۴ (سال ۱۰۰ م.)، نشان می‌دهد که شمار کتاب‌های رسمی عهد عتیق همان ۳۹ کتابی است که امروز می‌شناسیم. به نظر می‌رسد که با مباحثه انجام شده در شورای جامنیا (۷۰ تا ۱۰۰ م.) کتب رسمی موجود، مورد پذیرش قرار گرفت (دایرة‌المعارف کتاب مقدس، ص ۵). اما بحث و گفت‌وگو درباره پذیرش تعداد کتب عهد جدید ادامه یافت چرا که درباره انجیل اختلاف بسیاری وجود داشت و تعداد انجیل‌های مورد ادعا بسیار بیشتر از آنهایی است که اکنون می‌شناسیم و به رسمیت شناخته شده‌اند. نخستین شورای کلیسایی که ۲۷ کتاب عهد جدید را مشخص کرد، شورای کارتاژ (سال ۳۹۷ میلادی) بود.

مؤلفان در ادامه به بررسی قابل اطمینان بودن متن حاضر

رهنمون می‌شود (همان، ص ۵۴).
 دومین گام برای تفسیر کلام خدا تعبیر (Hermenutics) است یعنی کشف و درک این که متن مقدس در حال حاضر چه می‌گوید (همانجا).
 مؤلفان در ادامه به بیان ابزار موردنیاز، چگونگی فن ترجمه و ارتباط آن با متن یونانی پرداخته‌اند. زبان و دستور زبان، مفسر را در تفسیر یاری می‌کند (همان، ص ۵۶-۵۸).
 سبک‌های ادبی کتاب مقدس و روایت‌های مختلف (عهد عتیق و عهد جدید) موضوعات دیگری است که در ادامه مورد بحث قرار گرفته است (بنگرید به: ص ۵۸-۶۰).
 از آنجا که حکمت از موضوعات کتاب مقدس است، مؤلفان معنا و مفهوم این اصطلاح را بررسی کرده‌اند. شریعت، انبیا و نبوت و انواع و اصناف انبیا و تغییر نبوت‌ها و تفسیر و تعبیر رسالات مندرج در عهد جدید از مطالب دیگر این بخش از کتاب است (همان، ص ۶۵-۷۰).
 مکاشفه از مهم‌ترین مفاهیم عهد جدید است. مکاشفه در دو جای کتاب مقدس طرح شده است: در کتب بین‌العهدینی و عهد جدید که در جای خود بدان خواهیم پرداخت.

معرفی بخش‌های مختلف کتاب مقدس

مؤلفان بخش‌های کتاب مقدس را این گونه معرفی کرده‌اند:
 ۱) پیدایش (Genesis). اولین کتاب از مجموعه کتاب مقدس، پیدایش یا تکوین است. این کتاب یکی از پنج کتاب تورات است. در متن عبری اولین عبارتی که آیه اول کتاب با آن آغاز می‌شود، "Bereshit" ("در ابتدا") است که عنوان عبری کتاب نیز می‌باشد (معمولاً در زمان قدیم، نام کتاب از کلمه اول یا دوم متن گرفته می‌شد). عنوان انگلیسی کتاب، Genesis، از کلمه یونانی "geneseos" ریشه گرفته که در ترجمه یونانی (سپتواجت) نیز در دو قسمت ۲:۴ و ۵:۱ به چشم می‌خورد. باتوجه به متن، این کلمه را «تولد»، «شجره‌نامه» یا «تاریخ آغازها» می‌توان معنی کرد. از آنجا که این کتاب، «کتاب آغازها» است در هر دو متن عبری و انگلیسی، عنوان کتاب مضمون و محتوای آن را توضیح می‌دهد (دایرةالمعارف کتاب مقدس، ص ۱۳۱)

چنانکه اشاره شد موضوع اصلی این کتاب آفرینش آغازهاست: آغاز آسمان و زمین و نور و تاریکی و دریا ... و آفرینش انسان، گناه آغازین و چگونگی تشکیل خانواده و اجتماع بشری از اهم آنهاست. نویسندگان کتاب با توجه به بخش‌بندی‌های مختلف این کتاب به بررسی موضوعات و سبک نگارش آنها پرداخته‌اند و در پایان فهرست موضوعی مفیدی ارائه کرده‌اند (بنگرید به: همان،

۵. ترجمه تورات و اناجیل اربعه و سایر کتب عهد جدید به دستور نادرشاه در ۱۷۴۰ توسط گروهی از علمای یهود و کنشیشان اروپایی مقیم ایران و گروهی از خلفای ارامنه
 ۶. ترجمه اناجیل توسط میرزا محمد فترت با کمک یک عرب به نام میرزا ثبات و تحت نظارت کلنل کلبروک (R.H. Colebrok)
 ۷. ترجمه انجیل لوقا و متی در سال ۱۸۰۵
 ۸. ترجمه کتاب مقدس توسط لئوپولدو سباستینی در سال ۱۸۱۳
 ۹. ترجمه انجیل متی توسط یک عرب مسیحی به نام میرزا و نانائیل ثبات در سال ۱۸۰۹.
 ۱۰. ترجمه عهد عتیق توسط گلن در سال ۱۸۵۶ م.
 ۱۱. ترجمه مزامیر داود توسط بابانوریل در سال ۱۸۸۳.
 ۱۲. ترجمه عهد جدید توسط انجمن کتاب مقدس ایران در سال ۱۹۷۶ که چاپ دوم آن در سال ۱۹۷۸ به عمل آمد.
 ۱۳. ترجمه تفسیری عهد جدید توسط ساروخاچیکی در سال ۱۳۵۷ ش و تجدید چاپ آن در سال ۱۳۶۲ ش.
 ۱۴. ترجمه تفسیری کامل کتاب مقدس (عهد عتیق و جدید) در سال ۱۹۹۵ توسط انجمن بین‌المللی کتاب مقدس.

درک کتاب مقدس

مؤلفان در ادامه به چگونگی فهم کتاب مقدس و راه‌های آن پرداخته‌اند. مباحثی از قبیل الهامی بودن کتاب مقدس، معنا و روش‌های مکاشفه، معنای الهام (و مباحث مربوط به آن)، مدعیات کتاب مقدس، الهام و اعتبار کلام، سنت تعلیم رسمی کلیسای کاتولیک (بنگرید به: همان، ص ۳۷-۴۰). بررسی عهد عتیق و عهد جدید باتوجه به سنت‌های جاری در هر دو عهد از مباحث دیگر کتاب است.

در ادامه به نحوه تفسیر کتاب مقدس، نقد نسخ، نقد نسخ عهد عتیق، نقد دست‌نوشته‌های عبری، ترجمه‌های قدیمی، نقد نسخ عهد جدید، نسخ یونانی، ترجمه‌های قدیمی، نقد تاریخی و ادبی پرداخته شده است. بررسی نقد تاریخی و ادبی عهد عتیق و عهد جدید و جریان‌ها و مکاتب مختلف از جمله مباحث کتاب است (ص ۴۶-۵۰)

در بررسی چگونگی تفسیر کتاب مقدس و یادآوری اهمیت آن به این نکته اشاره می‌شود که نخستین گام برای تفسیر کتاب مقدس دریافت منظور نویسنده در زمان نگارش کتاب است. در تفسیر کتاب مقدس باید به زمینه تاریخی، مضمون منطقی و مضمون ادبی توجه کافی کرد (همان، ص ۵۳-۵۴).

معنی، متن، اعتقاد به ثبت شدن کلام خدا از جمله لوازمی است که مفسر یا مترجم را به دریافت معنای متن کتاب مقدس

ص ۱۳۴).

شده است. کتاب خروج با شرح مفصلی درباره نحوه پرستش خاتمه می‌یابد.

۳) لاویان (Leviticus). سومین کتاب از کتاب‌های مقدس کتاب لاویان است. عنوان کتاب از نام عبری آن در سپتواجت (ترجمه یونانی عهد عتیق) گرفته شده که به معنای «مربوط به لاویان» است. گرچه متن کتاب فقط به وظایف لاویان مربوط نیست، موضوع اصلی آن خدمت پرستش در خیمه است که جزء وظایف پسران هارون و سایر لاویان محسوب می‌شود. کتاب لاویان شامل قوانین و مقرراتی درباره پرستش خداوند از جمله قوانین مربوط به مراسم طهارت، قوانین اخلاقی، روزهای مقدس، سال سبت و سال یوبیل است. قسمت اعظم این قوانین زمانی به موسی داده شد که قوم او در کوه سینا اردو زده و خداوند سازماندهی بنی‌اسرائیل را در پرستش حکومت و قدرت نظامی هدایت می‌کرد (همان، ص ۱۳۹). موضوع کتاب همان طور که اشاره شد چگونگی برگزاری آیین‌های مختلف دینی و تقدیس خدا و دین و آیین‌هاست (همان).

به علاوه در این کتاب آیین‌های دینی یهود و چگونگی اجرای صحیح و شرعی آنها و وظایف کاهنان به دقت مورد توجه قرار گرفته است. صحت ادعای شریعتی بودن دین یهود را در این کتاب به عینه می‌توان دید و تصدیق کرد.

۴) کتاب اعداد (Numbers). نام انگلیسی کتاب از ترجمه سپتواجت (ترجمه یونانی عهد عتیق) برگرفته شده و براساس دو سرشماری موجود در باب‌های اول و بیست و ششم قرار دارد. عنوان عبری کتاب (Bemidbar، «بیابان») بیشتر به وصف محتوای کتاب بازمی‌گردد. کتاب اعداد شرح دوران سی و هشت سال سرگردانی بنی‌اسرائیل در بیابان، پس از عقد پیمان در سیناست. نویسندگان دلایل بسیاری برای اثبات انتساب این کتاب به موسی (همانند خروج) آورده‌اند (همان ص ۱۴۰). اما تمام دلایل درون دینی است و اثبات چنین ادعایی به دلایل برون دینی نیز نیازمند است.

کتاب اعداد، عزیمت بنی‌اسرائیل از کوه سینا به طرف دشت‌های مرآب (واقع در مرزهای کنعان) را گزارش می‌کند. بسیاری از قوانین مربوط به قوم و کاهنان به کتاب‌های خروج، لاویان و تثنیه شباهت دارد (همان، ص ۱۴۰). بنی‌اسرائیل توانستند مطابق وعده خدا به سرزمینی وارد شوند که خداوند از آغاز به آنها بخشیده بود.

۵) تثنیه (Deuteronomy). آخرین کتاب از مجموعه تورات تثنیه است. واژه تثنیه به معنای تکرار قوانین و در عبری به معنای «رونویسی شریعت» است. بنابراین نام این کتاب به معنای «تکرار

۲) سفر خروج Exodus. Exodus واژه‌ای لاتینی است که از کلمه یونانی Exodos برگرفته شده است و مترجمان یونانی کتاب مقدس آن را برای نامیدن این کتاب به کار برده‌اند. این کلمه به معنای «خروج» یا «عزیمت» است (همانجا). در اشاره به نویسندگان این کتاب از: موسی که قسمت اصلی آن را نوشته است و قوم موسی (همان، ص ۱۳۵) نام برده شده است. البته این نظریات کاملاً درون دینی است یعنی نویسندگان یا استشهد به آیات مختلف کتاب مقدس چنین نظر داده‌اند.

ترتیب تاریخی حرکت عبرانیان (به رهبری ابراهیم) نیز ذکر شده و حداقل به سرمسیر اشاره شده است: جاده شمالی به سمت شمال فلسطین؛ جاده میانی که به طرف شرق از سینا به بئر شمع کشیده می‌شود؛ و جاده جنوبی در طول غرب سواحل جنوبی که احتمال آن بیشتر است زیرا بسیاری از اردوگاه‌های بنی‌اسرائیل در این مسیر شناسایی شده‌اند (همانا).

موضوع سفر خروج نیز به تفصیل بررسی شده است. از نظر نویسندگان، کتاب خروج، الهیات بنیادی را مطرح می‌کند که خداوند در آن نام، صفات، فدیة، قوانین و نحوه پرستش خود را آشکار می‌سازد.

خدمات موسی به عنوان شفیع عهد اول، آغاز خدمت کهانت، نقش نبی و اینکه چگونه عهد قدیم میان خدا و قومش به شکل جدیدی (در پیمان سینا) به اجرا درآمد، از مطالب دیگر این کتاب است (بنگرید به: ص ۱۳۵-۱۳۶).

بررسی صفات خدا مانند عدالت، راستی، بخشندگی، صداقت و تقدس و نیز چگونگی ورود خدا به تاریخ، همراهی او با بنی‌اسرائیل، مصیبت و بلاهای بنی‌اسرائیل، فرعون، وعده‌های خدا به پیامبران پیشین و انواع پیمان‌ها با بنی‌اسرائیل در این کتاب مطرح شده است (همان، ص ۱۳۵).

آموزه نجات و چگونگی دستیابی به آن نیز از موضوعات اساسی این کتاب است. فدیة دادن از جمله کارهایی است که برای نجات در نظر گرفته شده است. ناگفته نماند که تفاسیر نویسندگان این دایرةالمعارف غالباً جانبدارانه است و کاملاً رنگ و بوی مسیحی دارد. برای مثال، رساله اول به قرتیان (۷:۵) به نظر پولس رسول قربانی بره فصیح در مسیح به انجام رسیده است. یحیی نیز مسیح را به عنوان «بره خدا که گناه جهان را برمی‌دارد» معرفی کرد (یوحنا ۱: ۲۹). اساس اخلاقیات کتاب مقدس در وهله نخست بر پایه مهربانی و بخشندگی خداوند قرار گرفته است (همان). به علاوه چگونگی کاربرد عملی اصول شریعت در این کتاب مطرح

داوران برانگیزانید که ایشان را از دست تاراج‌کنندگان نجات دادند» (۲۶۱). از آنجا که خداوند به بروز ظلم و ستم اجازه داده و محرک داوران نیز بوده می‌توان نتیجه گرفت که داور و رهاننده نهایی، خود او بوده است (۲۷:۱۱، ۸:۳۲).

براساس روایات یهودی، سموئیل نویسنده کتاب است، با این همه، تردیدهایی در این باره وجود دارد و نویسنده قطعی آن ناشناخته است. احتمالاً سموئیل قسمتی از آن دوران را شرح داده و ناتان و جادتی که هر دو از درباریان داود بوده‌اند در تنظیم و نگارش مطالب کتاب دست داشته‌اند (اول تواریخ ۲۹:۲۹). تاریخ نگارش کتاب نیز ناشناخته است ولی بدون شک در دوران پادشاهی نوشته شده است (دایرةالمعارف کتاب مقدس، ص ۱۴۸).

موضوع اصلی این کتاب، زندگی قوم اسرائیل در سرزمین موعود از زمان مرگ یوشع تا آغاز پادشاهی است. به علاوه کتاب به شرح مکرر ارتداد قوم و تنبیه الهی و نیز ذکر خواسته‌های قوم بنی‌اسرائیل مبنی بر ارسال رهبرانی از طرف خدا (داوران) می‌پردازد (همان، ص ۱۴۸). در واقع موضوع اصلی این کتاب حاکمیت و خداوندی خدا در اسرائیل است؛ یعنی شناخت قوم اسرائیل از جانب خدا و وفاداری ایشان نسبت به حکومت خداوند (همان، ص ۱۴۹). علاوه بر شرح موضوعات این کتاب، شیوه‌های ادبی و فهرست مطالب و موضوعات آن نیز بررسی شده است (بنگرید به: ص ۱۵۱).

۸) روت (Ruth). این کتاب به نام شخصیت اصلی ماجرا، دختر جوانی از موآب، جدۀ داود پادشاه و یکی از اجداد عیسی مسیح (متی ۱:۱ و ۵) نامیده شده است. این کتاب همراه با استر، تنها کتاب‌های کتاب مقدس‌اند که نام زنی را بر خود دارند (همان، ص ۱۵۱). در این کتاب با آغاز ایجاد خانواده نجات‌دهنده آشنا می‌شویم (راهنمای کتاب، ص ۱۴۹).

موضوع اصلی کتاب، وقف و سرسپردگی بی‌چون و چرا و به دور از خودخواهی روت نسبت به لهو و مهربانی بوغر نسبت به این دو بیوه زن است (همان، ص ۱۵۲). در واقع این کتاب علاوه بر پرداختن به زندگی خصوصی یکی از افراد بنی‌اسرائیل، به شیوه زیست و تدین و محبت انسانی روت اشاره دارد. در ادامه معرفی این کتاب، ویژگی ادبی و فهرست مطالب و موضوعات نیز آمده است (همان، ص ۱۵۳).

۹) اول و دوم سموئیل (I-II Samuel). کتب اول و دوم سموئیل نامشان را از شخصی گرفته‌اند که خدا برای برقراری سلطنت از او استفاده کرد. سموئیل نه تنها دو پادشاه نخست قوم اسرائیل، داود و شاول، را مسح کرد، بلکه نحوه جدید حکومت

شریعت است. نویسندگان کوشیده‌اند که ثابت کنند قسمت اعظم این کتاب را نیز موسی نوشته است. آنها با استناد به شواهد مختلف از کتاب مقدس و روایات مختلف درصدد اثبات ادعای خود برآمده‌اند (همان، ص ۱۴۴).

۶) یوشع (Joshua). از نخستین کتاب‌هایی است که به موسی منسوب نیست. این کتاب به یوشع بن نون منسوب است.

یوشع در ابتدای زندگیش هوشع (اعداد ۸:۱۳ و ۱۶)، به معنای «نجات دهنده»، نامیده می‌شد اما بعدها موسی نام او را به یوشع، به معنای «خداوند نجات» (یا خداوند پیروزی می‌بخشد) تغییر داد. در کتاب مقدس عبری این کتاب همراه با کتاب‌های داوران، سموئیل و پادشاهان در ردیف کتب انبیایی پیشین قرار دارد. گرچه، تمام این کتاب‌ها از نظر محتوا تاریخی به شمار می‌آیند، از دیدگاه نبوتی نوشته شدند و تنها به ثبت وقایع از زمان توسعه قوم اسرائیل تا سقوط یهودا در سال ۵۸۶ پیش از میلاد نپرداختند (همان، ص ۱۴۵).

بعضی از صاحب‌نظران معتقدند که نگارش کتاب یوشع، به بعد از دوران پادشاهی یعنی ۸۰۰ سال پس از وقوع اتفاقات مکتوب در آن مربوط است. از طرف دیگر دلایل قانع‌کننده دیگری ثابت می‌کند که زمان نگارش کتاب به زمان وقوع اتفاقات ثبت شده در آن نزدیک است. بر اساس قدیم‌ترین روایت یهودی (تلمود)، یوشع قسمت اعظم ماجرا را - به استثنای بخش آخر آن - نوشته است. نویسندگی بخش آخر یعنی مراسم دفن یوشع را به العازر پسر هارون نسبت داده‌اند. آخرین آیه بایستی بعدها توسط نویسنده دیگری اضافه شده باشد (برای آگاهی از نظریات دیگر در این باره بنگرید به همان، ص ۱۴۵ و بعد). در ادامه مباحث مربوط به این کتاب، زندگی‌نامه یوشع و ترتیب تاریخی اعمال و حیات یوشع توضیح داده شده است (بنگرید به: ص ۱۴۶). از مطالب دیگر این بخش کتاب می‌توان به اخلاق جنگ نزد یوشع اشاره کرد که به گفته نویسندگان وی همگان را به رعایت آنها توصیه می‌کرد. جنگ یوشع با کنعانیان جنگی مقدس تلقی شده است (همان، ۱۴۷). در پایان این بخش فهرست موضوعات کتاب یوشع نیز آمده است (همان، ص ۱۴۸).

۷) داوران (Judges). داوران کسانی بودند که در عصر آوارگی بنی‌اسرائیل توانستند با تشکیل حکومت کنفدراسیونی یهود بنی‌اسرائیل را از هرج و مرج نجات دهند (راهنمای کتاب مقدس، ص ۱۴۰). در واقع داوران نوادگان اسباط دوازده‌گانه بودند.

عنوان کتاب شرح رهبران بنی‌اسرائیل از زمان یوشع تا آغاز سلطنت است، هدف اصلی آنان چنین ارائه شده است: «و خداوند

ارائه طبقه‌بندی شده و سامان یافته تاریخ بنی‌اسرائیل است که در سرتاسر کتاب مورد توجه قرار گرفته است. پادشاهی داود و سلیمان و اسارت بابل و بازگشت از اسارت و ساختن معبد از مهم‌ترین بخش‌های این کتاب است.

۱۲) ایوب Job. ناگفته نماند که کتاب استر پیش از این کتاب قرار دارد که به دلیل رعایت اختصار از پرداختن به آن خودداری شده است. در عوض به لحاظ اهمیت کتاب ایوب در حد مستوفای این اثر را بررسی می‌کنیم.

گرچه اغلب قسمت‌های کتاب شامل سخنان ایوب با رفقایش است، ایوب نویسنده آن نیست. به دلیل استفاده مکرر نویسنده (نه ایوب و دوستانش) از نامی که خداوند در عهد اسرائیلی خود را با آن نام معرفی کرد (Yahweh، به فارسی: یهوه) می‌توان مطمئن بود که نویسنده آن فردی بنی‌اسرائیلی بوده است. در این کتاب دو تاریخ مبهم وجود دارد: تاریخ شخصی ایوب و زمان بندگی او؛ و تاریخ الهام به نویسنده‌ای که کتاب را تنظیم کرده است. تاریخ دوم در فاصله زمانی میان سلطنت سلیمان تا تبعید بنی‌اسرائیل قرار می‌گیرد (همان، ص ۸۵).

موضوع و پیام کتاب ایوب عدالت و رنج آدمی است.

این کتاب بیان شرح عمیقی از اعتقاد به عدالت خدا "theodicy" (عدالت خدا در پرتو رنج بشر) است. اما شیوه طرح مشکل اعتقاد به عدالت خدا و پاسخ به آن اگر بتوان آن را پاسخ نامید، به شکل بارزی در تفکر یهودی‌ها ریشه دارد. پرسشی که درباره اعتقاد به عدالت خدا در افکار یونانیان و بعدها در افکار غربی‌ها وجود داشته این بوده که چگونه می‌توان در دفاع از عدالت خدای قادر مطلق در رویارویی با شریر، به خصوص در وضع دردآور انسان و رنج انسان‌های بی‌گناه، سخن گفت؟ در مقابل این پرسش سه احتمال مطرح می‌گردد: الف) چنین خدایی قادر مطلق نیست؛ ب) چنین خدایی عادل نیست (در ذات او عنصری شریر نیز وجود دارد)؛ و ج) چنین انسانی بی‌تقصیر است. به هر صورت در اسرائیل قدیم قادر مطلق بودن خدا و کاملاً عادل بودن او امری مسلم بوده و هیچ انسانی از دیدگاه خدا کاملاً بی‌گناه نیست. این سه فرض پایه و اساس الهیات ایوب و دوستانش را نیز تشکیل می‌دادند. پس از آن با منطقی ساده نتیجه‌گیری می‌شود: رنج و زحمت هر شخص نشان‌دهنده اندازه گناهان او از دید خداوند است. در خلاصه کتاب این نتیجه به صورت امری مسلم ظاهر می‌گردد، از نظر فلسفی، مقتدرانه و از نظر الهیاتی، رضایت‌بخش. از این رو در چنین متن الهیاتی، اعتقاد به عدالت خدا مشکل محسوب نمی‌شود زیرا راه حل آن بدیهی و واضح است (همان، ص ۱۸۶).

خدا بر قوم اسرائیل را که با پیوستگی و اتحاد پادشاهی با ساختار الهی حکومت خدا بر مردم آغاز می‌شد، تعریف کرد. موضوع اصلی این دو کتاب مسائل تاریخی، اجتماعی و الهیاتی است. در بخش تاریخی زندگی سموئیل و دو پادشاه پس از او و چگونگی تصرف تابوت عهد توسط فلسطینی‌ها و نابودی چند شهر توسط خدا مطرح شده و در حوزه مسائل اجتماعی و سیاسی چگونگی پادشاهی از نقطه نظر دینی مورد بررسی قرار گرفته است. وعده جاودانگی حکومت داود نیز از موضوعات الهیاتی این کتاب‌هاست (بنگرید به: ص ۱۵۵-۱۵۹).

۱۰) اول و دوم پادشاهان (I-II Kings) کتب اول و دوم پادشاهان (همانند اول و دوم سموئیل و اول و دوم تواریخ) در واقع کار ادبی واحدی هستند که در روایت عبری اختصاراً پادشاهان نامیده می‌شوند. مترجمان سیتواجنت این اثر را به دو کتاب مجزا تقسیم کرده‌اند (ترجمه یونانی عهد عتیق؛ همان، ص ۱۶۰).

نویسندگان درباره مؤلفان اول و دوم پادشاهان اظهار تردید کرده و چند نظر را مطرح نموده‌اند: الف. مدرکی برای تعیین دقیق نویسنده این کتاب موجود نیست.

ب. روایات یهودی، کتاب را به ارمیا نسبت داده‌اند.

ج. نویسنده این کتاب فردی افرادی هستند که سبک نگارش‌شان همانند انبیای بنی‌اسرائیل است، هرچند این نظر غالباً پذیرفته نمی‌شود (همان، ص ۱۶۰).

نویسندگان کتاب در بحث از این کتاب‌ها به موضوعاتی از قبیل پادشاهی و عهد، ترتیب زمانی وقایع ذکر شده، محتوا و فهرست مطالب پرداخته‌اند. نکته جالب توجه در این کتاب‌ها سیر حکومت در بنی‌اسرائیل اعم از حکومت شمالی (اسرائیل) و جنوبی (یهودیه) است که فهرست آن آمده است (همان، ص ۱۶۴-۱۶۵).

۱۱) اول و دوم تواریخ (I-II Chronicles).

عنوان عبری (Dibre Hayyamim) کتاب را می‌توان «وقایع» (یا احبار) روزها (یا سال‌ها) ترجمه کرد. نویسنده کتاب پادشاهان نیز در رجوع به منابع مورد استفاده خود از عبارت مشابه استفاده کرده است (همان، ص ۱۶۶).

درباره نویسنده این کتاب نیز همانند سایر کتب اختلاف نظر وجود دارد. براساس روایت قدیمی یهود، عذرا کتاب تواریخ را نوشته است. اما در این باره قطعیت وجود ندارد. اعتقاد عموم بر این است که نگارش این کتاب به نیمه دوم قرن پنجم پیش از میلاد و احتمالاً در زمان زندگی عذرا بازمی‌گردد.

چنانکه از عنوان این کتاب‌ها برمی‌آید هدف و موضوع آنها

حدود ۲۷۰ پیش از میلاد تا ۲۸۰ پس از میلاد نوشته شده‌اند. این مجموعه به سه بخش کلی تقسیم می‌شود. گفتنی است که یهودیان و پروتستان‌ها این کتاب‌ها را نمی‌پذیرند، اما در سال ۱۵۴۶ کلیسای کاتولیک در شورای ترنت آنها را به رسمیت شناخت (راهنمای کتاب مقدس، ص ۲۲۰).

۱) آپوکریفاها. یهودیان این کتاب‌ها را کتب رسمی نمی‌دانند هر چند ایمان به آنها را روا می‌دارند. آپوکریفا معمولاً به ۱۳ کتابی اطلاق می‌شود که در فاصله قرون اول تا سوم پیش از میلاد تدوین شده است. این کتاب‌ها عبارت‌اند از:

۱) اول اسدراس؛ ۲) دوم اسدراس؛ ۳) طوبیت؛ ۴) تمه کتاب استر؛ ۵) کلام حکمت سلیمان؛ ۶) کتاب جامعه؛ ۷) باروک؛ ۸) سرود سه پسر؛ ۹) حکایت سوزانا؛ ۱۰) حکایت بل و ازدها؛ ۱۱) دعای منسی؛ ۱۲) اول مکابیان؛ ۱۳) دوم مکابیان. البته اگر اول و دوم مکابیان را یک کتاب در نظر بگیریم در آن صورت جمعاً دوازده کتاب خواهد بود.

۲) آپوکالیپسها (مکاشفات). این کتاب‌ها در فاصله زمانی قرن دوم تا اول میلادی نوشته شده‌اند. نویسنده این کتاب‌ها می‌کوشد تا تاریخ و سرگذشت‌هایی را از زبان قهرمان که مدت‌ها از مرگ او سپری شد، در قالب اصطلاحات نبوتی بازنویسی کند. محتوای این کتاب‌ها تا اندازه زیادی از رؤیایا تشکیل شده و در آنها به آخرالزمان پرداخته شده است. این کتب عبارت‌اند از: ۱) آثار خنوخ؛ ۲) معراج موسی؛ ۳) صعود اشعیا؛ ۴) کتاب یوبیل؛ ۵) مزامیر سلیمان؛ ۶) وصیت‌نامه دوازده تیر یارک و ۷) مکاشفات الهامی (راهنمای کتاب مقدس، ص ۲۲۲-۲۲۳).

۳) یزدوییگرافها. ویژگی این کتاب‌ها تأکید بر آخرت‌شناسی است. مشهورترین آنها «نوشته‌های لامخ» است. در اینجا معرفی مختصری از کتب معروف بین‌العهدی مناسب می‌نماید:

۱) طوبیا (Tobit). کتاب طوبیا به زبان آرامی نوشته شده است. این زبان سامی خیلی به زبان عبری نزدیک بوده است. در حالی که زبان عبری در قوم اسرائیل تا دوران تبعید مرسوم بوده (نحمیا ۸:۸)، زبان آرامی بسیار زود به زبانی بین‌المللی برای تجارت و سیاست بدل شد و در سرتاسر خاورمیانه معمول و متداول گردید (۲ پادشاهان ۱۸ : ۲۶).

۲) کتاب باروخ. در این کتاب موضوعاتی از قبیل: اعتراف گروهی به گناهان خود، خطابه‌ای نبوتی راجع به اورشلیم، نامه ارمیا آمده است (همان، ص ۲۴۶).

۳) کتاب حکمت بن سیراخ نوشته عیسی بن سیراخ. موضوع این کتاب بیان آرامش اورشلیم در عهد بطالسه است. به علاوه

احادیث سنتی یهود، موسی را نگارنده این کتاب معرفی می‌کند. در دورانی که موسی در بیابان مدیا به سر می‌برد به راحتی می‌توانست داستان ایوب را از زبان فرزندان او بشنود. حتی احتمال دارد ایوب در قید حیات بوده و شخصاً ماجرا را برای موسی تعریف کرده باشد. صاحب‌نظران، تاریخ کتاب ایوب را بین ۶۰۰ تا ۴۰۰ پیش از میلاد می‌دانند (راهنمای کتاب مقدس، ص ۲۲۰). البته این نظر با نظریه همزمان بودن ایوب و موسی سازگار نیست. برخی از صاحب‌نظران زمان ایوب را ۳۰۰۰ تا ۳۵۰۰ پیش از میلاد می‌دانند.

به هر حال در این کتاب رنج و علل و عوامل آن مورد توجه قرار گرفته و ایوب گناه را یکی از علل اساسی رنج معرفی کرده و راه‌حلهایی برای آن طرح کرده که عمدتاً دینی - کلامی است.

۱۳) مزامیر Psalms. اساس «مزامیر» و «مزمور» از سپتواجنت (ترجمه یونانی عهد عتیق) ریشه گرفته و اساساً به سازهای زهی (مثل چنگ، برپط و عود) نسبت داده شده که با همراهی آنان سروده‌ها سراییده می‌شوند. اگرچه بیشتر مزامیر Tephillot (به معنی «دعاها») است اما عنوان سنتی آن (Tihillium) به معنای «پرستش» است. موضوع اصلی این مزامیر مناجات، دعا و عبادت است.

پس از این کتاب، کتاب امثال است که عموماً به سلیمان منسوب می‌شود. اما بی‌تردید سلیمان به تنهایی نویسنده مثل‌ها نیست بلکه دیگران نیز در تألیف آن نقش داشته‌اند. سپس کتاب جامعه بررسی می‌شود که آن نیز به سلیمان منسوب است. غزل غزل‌ها آخرین کتابی است که به سلیمان منسوب است. موضوع اصلی این کتاب عشق زمینی و مناسبات عاشقانه زن و شوهر و عاشق و معشوق است.

پس از این کتاب، کتاب اشعیا است که به موضوع عدالت و داوری خدا پرداخته است. البته درباره اشعیا بحث‌های زیادی مطرح شده که به آنها پرداخته شده است (بنگرید به: ص ۲۰۶-۲۰۸).

ارمیا، مراثی، حزقیال و دنیال نیز از کتاب‌های بزرگ و مهم عهد عتیق است که کتاب حاضر آنها را بررسی می‌کند (بنگرید به: ص ۲۰۹-۲۲۳) کتاب‌های انبیای کوچک از قبیل یوئیل، عاموس، عوبدیا، یونس، میکا، ناحوم، حیقوق، صفینا، حجی، زکریا و ملاکی از کتاب‌های دیگر عهد عتیق است که در بخش پایانی معرفی عهد عتیق آمده است (بنگرید به: ص ۲۲۳-۲۴۲).

کتاب‌های بین‌العهدی

مؤلفان در ادامه به بررسی کتب بین‌العهدی پرداخته‌اند. کتاب‌های بین‌العهدی به مجموعه‌ای از ادبیات دینی گفته می‌شود که در

به گفته این گروه احتمالاً انجیل مرقس در دهه ۵۰ یا اوایل دهه ۶۰ میلادی نوشته شده است. دیگران معتقدند که متن انجیل و اظهارات پدران کلیسای اولیه درباره مرقس، نشان می‌دهد که کتاب کمی قبل از ویرانی اورشلیم در سال ۷۰ پس از میلاد نوشته شده است (همان، ص ۲۶۴).

۳) انجیل لوقا (Luk)

نام نویسنده در کتاب ذکر نشده، اما شواهد غیرقابل تردید بسیاری به لوقا اشاره می‌کنند. این انجیل همراه کتاب اعمال رسولان است و زبان و ساختار این دو کتاب نشان می‌دهد که نگارنده هر دو یک فرد بوده است. آنها شخص تثوفیلوس را مورد خطاب قرار داده‌اند و دومین کتاب به اولین اشاره می‌کند (اعمال ۱:۱). در بخش‌هایی از کتاب اعمال رسولان، از ضمیر «ما» استفاده شده است (۱:۱۶؛ ۱۷-۱۰؛ ۲۰؛ ۱۵-۵؛ ۲۱؛ ۱۸-۱؛ ۲۷؛ ۱؛ ۲۸؛ ۱۶). این امر نشان می‌دهد که نویسنده در بعضی از وقایع گزارش شده، خود نیز همراه پولس بوده است. به علاوه، لوقا پزشک محبوب (کولسیان ۱۴: ۴) و همکار پولس (فلیمون ۲۴) مناسب‌ترین فرد به نظر می‌رسد. نویسندگی او، از طریق شهادت واحد یکسان نوشته‌های کلیسای اولیه، تأیید می‌شود (کانون موراتوری سال ۱۷۰ میلادی و کارهای ایرنیوس سال ۱۸۰ میلادی). لوقا، احتمالاً غیریهودی، تعلیم یافته در فرهنگ یونانی و طبیب ماهری بود. وی در زمان‌های مختلف از دومین سفر بشارتی پولس تا نخستین اسارتش در روم همراه او و دوستی وفادار بود. پس از آنکه دیگران پولس را ترک کرده بودند، لوقا در کنار او باقی ماند (دوم تیموتاؤس ۴: ۱۱؛ همان، ص ۲۶۸).

برای زمان نگارش انجیل لوقا، دو تاریخ پیشنهاد می‌شود: سال‌های ۵۹ تا ۶۳ میلادی؛ و دهه ۷۰ یا ۸۰ میلادی. مکان نگارش احتمالاً روم بوده، گرچه اخائیه، افسس و قیصریه نیز مطرح شده‌اند. البته مکانی که انجیل به آنجا فرستاده شد مربوط به اقامتگاه تثوفیلوس می‌شود.

با توجه به توضیحاتی که درباره مکان‌های مختلف فلسطین داده شده است به نظر می‌رسد که خوانندگان این انجیل با سرزمین فلسطین آشنا نبوده‌اند. انطاکیه، اخائیه و افسس می‌توانند مقاصد احتمالی این انجیل باشند (همان، ص ۲۶۸).

۴) انجیل یوحنا (John)

نویسنده این انجیل، یوحنا رسول است، «شاگردی که عیسی او را دوست داشت» (۱۳: ۲۳؛ ۱۹: ۲۶؛ ۲۰: ۲؛ ۲۱: ۷ و ۲۰ و ۲۴) او در کلیسای اولیه مشهور و سرشناس بود، اما در این

پندهای فراوانی نیز در این اثر آمده است (همان، ص ۲۴۸).
۴) کتاب‌های حماسی مکابی. این کتاب دربردارنده داستان‌های حماسی دوره سه ساله از ۱۶۴ تا ۱۶۷ پیش از میلاد است (همان، ص ۲۴۹).

۵) حکمت سلیمان. این کتاب در سال ۸۰ و ۳۰ پیش از میلاد در اسکندریه به زبان یونانی نوشته شده و به سلیمان حکیم منسوب است. موضوع کتاب به حفظ مردم از ارتداد مربوط می‌شود (همان، ص ۲۵۳).

۱) انجیل متی (matthew)

پدران کلیسای اولیه در این مورد که متی (یکی از ۱۲ حواری)، نویسنده این انجیل است، متفق و هم نظر بوده‌اند. متی، به معنای «هدیه خداوند»، باجگیری (جمع‌کننده مالیات) بود که کارش را ترک و از عیسی پیروی کرد (۹: ۱۳-۹). در انجیل مرقس و لوقا، او با نام دیگرش یعنی لاوی، خوانده شده است. از ماهیت یهودی انجیل متی برمی‌آید که احتمالاً در فلسطین نوشته شده باشد، گرچه بسیاری معتقدند که ممکن است در انطاکیه سوریه (Syrian Antioch) به رشته تحریر درآمده باشد. برخی بر این اعتقادند که انجیل متی در اواخر دهه ۵۰ یا ۶۰ میلادی نوشته شده و گروهی معتقدند انجیل مرقس بین سال‌های ۶۵ تا ۷۰ میلادی نوشته شده و زمان نگارش انجیل متی به دهه ۷۰ یا حتی دیرتر بازمی‌گردد (همان، ص ۲۶۱).

۲) انجیل مرقس

اگرچه در خود کتاب هیچ مدرک و دلیلی درباره نویسنده این کتاب وجود ندارد، براساس شهادت واحد و یکسان کلیسای اولیه این انجیل را یوحنا مرقس نوشته است. مهم‌ترین شاهد، پایاس (Papias) یکی از پدران کلیسای اولیه (۱۴۰ میلادی) است که از یک سند اولیه نقل قول می‌کند. او می‌گوید ۱. مرقس همکار نزدیک پطرس بود و از پطرس رسول، درباره اعمال و سخنان عیسی تعلیم گرفته بود.

۲. این تعلیم، از طریق موعظه‌های پطرس، برای ایمانداران اولیه، به مرقس رسیده است، نه به صورت یک گزارش کامل و پیوسته. موعظه به نیازها و احتیاجات مسیحیان مربوط می‌شد.

۳. مرقس به درستی این مطالب را حفظ کرد.

بنابراین انجیل مرقس عمدتاً شامل موعظه‌های پطرس است که یوحنا مرقس آنها را مرتب و سازمان یافته کرده است (همان، ص ۲۶۴).

گروهی معتقدند که انجیل مرقس مرجع اصلی متی و لوقاست.

احتمالاً کتاب در اوایل بهار سال ۵۷ میلادی نوشته شده است؛ زمانی که پولس در اواخر سومین سفر بشارتی‌اش، به همراه مبلغی که از سوی کلیساهای دیگر برای نیازمندان کلیسای اورشلیم جمع‌آوری شده بود، به سوی اورشلیم بازمی‌گشت (۱۵: ۲۵ - ۲۷). پولس هدایایی از طرف کلیساهای مقدونیه و اخابیه برای ایمانداران کلیسای اورشلیم دریافت کرده بود (۱۵: ۲۶). بنابراین پولس در آن زمان یا قبل از آن در قرنتس بوده است. زیرا پولس هنگام نگارش رسالهٔ اول قرنتیان در قرنتس نبود (در سومین سفر بشارتی اول قرنتیان ۱۶: ۴-۱) و زمانی که دوم قرنتیان را می‌نوشت، هنوز مسئله جمع‌آوری هدایا برای مقدسین حل نشده بود (دوم قرنتیان ۸-۹). بنابراین رسالهٔ رومیان باید به دنبال دو رسالهٔ اول و دوم قرنتیان نوشته شده باشد (سال ۵۵ میلادی). به دلیل اشاره به فیبی در کنخریه (۱:۱۶) و قایوس، میزبان پولس که احتمالاً از اهالی قرنتس بوده است (اول قرنتیان ۱:۱۴)؛ به احتمال زیاد مکان نگارش قرنتس یا کنخریه (در حدود ۶ میل دورتر) است. ارسطس (۲۳:۱۶) نیز احتمالاً اهل قرنتس بوده است (دوم تیموتاؤس ۴: ۲۰؛ همان، ص ۲۸۸).

بخش سوم به مطالب حاشیه‌ای کتاب مقدس و موضوعاتی مربوط است که در متن مقدس آمده و نویسندگان به توضیح مستقل آنها پرداخته‌اند. این بخش دو سوم از کل مطالب کتاب را دربردارد و به موضوعات زیر پرداخته است:

۱) گیاهان مقدس. در این بخش عناوین گیاهانی که در بخش‌های مختلف کتاب مقدس آمده، به طور مستقل شرح داده شده و به ترتیب الفبایی تنظیم شده است.

۲) حیوانات کتاب مقدس. در این بخش نیز اطلاعات مربوط به حیوانات مقدسی که به هر دلیل و علتی در کتاب مقدس به آنها اشاره شده، توضیح داده شده است. در این بخش حیوانات به انواع خانگی، حیوانات وحشی، پرندگان و خزندگان تقسیم‌بندی شده است.

۳) فلزات و مواد معدنی کتاب مقدس. انواع و اقسام فلزات و مواد معدنی مطرح شده در کتاب مقدس در این بخش آمده است.

۴) پرستش و مراسم عبادی در کتاب مقدس. در این بخش انواع تقویم، اسامی ماه‌ها، اعیاد، معرفی اسباط یعقوب (ذکر تعداد و مکان آنها از موارد مهم این قسمت است) معرفی شده است. در این بخش، معرفی هیکل مورد توجه بیشتر قرار گرفته است (بنگرید به: ص ۳۸۵-۳۸۶).

۵) فرقه‌های یهود. در این بخش فرق فریسیان، صدوقیان، اسنیان و فدائیان معرفی شده‌اند.

انجیل نام او ذکر نگردیده است. اگر یوحنا نام خود را ذکر می‌کرد امری طبیعی بود اما بیان توضیح دیگری در این باره مشکل است. نویسنده، زندگی یهودی را به خوبی می‌شناسد، این موضوع از اشارهای که به تفکرات عمومی دربارهٔ مسیح (۱: ۲۰ - ۲۱: ۷: ۴۰-۴۲)، دشمنی و خصومت بین یهودیان و سامریان (۴: ۹) و آداب یهودیان، مانند ختنه کردن در هشت روزگی و مقدم دانستن آن بر قانون ممنوعیت کار در روز سبت (۷: ۲۲) می‌کند، مشخص می‌گردد.

او از شرایط جغرافیایی کشور فلسطین باخبر بود. این مطلب از تعیین کردن موقعیت بیت عینا در حدود ۱۵ تیر پرتاب (در حدود ۲ میل یا نیم فرسنگ) از اورشلیم (۱۱: ۱۸) و اشاره کردن به قانا، روستایی که هیچ یک از نوشته‌های قبلی به آن اشاره‌ای نکرده‌اند، روشن می‌شود (۲: ۱ و ۲۱: ۱). انجیل یوحنا نشانه‌هایی دارد که به وضوح از حضور یک شاهد عینی حکایت دارد. مانند خانه‌ای در بیت عینا که در اثر شکسته شدن پیمانهٔ عطر از بوی خوش پرشد (۲۱: ۳). به گفتهٔ نویسندگان قدیمی مانند ایرنیوس و توتولیان یوحنا این انجیل را نوشته و دیگر مدارک نیز همگی با این نظر موافق‌اند (همان، ص ۲۷۰).

۵) اعمال رسولان (stca)

اگرچه نویسنده نامی از خود ذکر نکرده است، مدارک خارج از کتاب مقدس و استنباط‌هایی که از خود کتاب حاصل می‌شود، ما را متقاعد می‌سازد که نویسندهٔ این کتاب لوقاست. قدیم‌ترین شهادت‌های خارجی، در «کانون موراتوری» (سال ۱۷۰ میلادی) دیده می‌شود که در آن به صراحت و آشکارا از لوقا به عنوان نویسندهٔ سومین انجیل و کتاب اعمال رسولان نام برده می‌شود. دو احتمال برای زمان نوشته شدن این کتاب وجود دارد: سال ۶۳ میلادی بلافاصله پس از آخرین اتفاقاتی که در این کتاب ثبت شده است؛ و سال ۷۰ میلادی یا حتی دیرتر (همان، ۲۷۷). موضوع و هدف این کتاب را در این موارد می‌توان خلاصه کرد: شرح وقایع تاریخی؛ ارائهٔ یک دفاعیه؛ راهنمایی؛ شرح پیروزی مسیحیت در برابر سختی‌ها.

۶) رساله به رومیان (romans)

نویسندهٔ این رساله پولس رسول است (۱: ۱). از سوی کلیسای اولیه هرگز اعتراضی در این باره نشده است. رساله شامل اشاره‌های تاریخی با وقایع زندگی پولس هماهنگ است. از مقایسه با رسالات دیگر پولس، شباهت متن تعلیمی این کتاب با شیوهٔ نگارش پولس رسول آشکار می‌گردد.

دیدگاه‌های متفاوت درباره روح القدس از جمله مطالب و موضوعات این بخش است. تعمیم و چگونگی آن نیز در همین بخش مطرح شده است.

۱۶) ملکوت خدا. در متن کتاب مقدس به ویژه عهد جدید اصطلاح ملکوت خدا به غایت به کار رفته است. معنا ومصداق و زمان تحقق ملکوت خداوند از مباحثی است که در بخش قابل توجهی از کتاب مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

۱۷) فقر و ثروت. معنا ومفهوم این اصطلاحات و انواع فقرا و وظایف آدمیان نسبت به آنها از جمله مباحثی است که در این بخش مطرح شده است.

۱۸) مقامات روحانی. نویسندگان کتاب به مناسبت خدمت به فقرا به بررسی مراتب مقامات روحانی در مسیحیت پرداختند و رده‌های مختلف ایشان را به تفصیل وصف کرده‌اند. والدین فرزندان نیز در این بخش مورد توجه قرار گرفته است.

۱۹) شراب. احکام مربوط به شراب در عهد عتیق و عهد جدید و تحلیل دیدگاه مذاهب و فرق مسیحی به این بخش مربوط می‌شود.

۲۰) امید و مرگ دو موضوع پاپان بخش این قسمت از دایرةالمعارف است (بنگرید به: ص ۶۴۶ - ۶۴۹).

۲۱) نام‌ها و مکان‌ها: چنانکه در مباحث قبلی اشاره کردیم در بخش سوم کتاب اطلاعات مختلف در اختیار خواننده قرار گرفته که از مهم‌ترین و حجیم‌ترین آنها نام‌ها (ص ۶۵۵-۷۵۴) و مکان‌هاست (ص ۷۵۷-۸۳۷). در این قسمت اسامی شخصیت‌ها و مکان‌های گوناگونی که به هر دلیل نام آنها در کتاب مقدس آمده، به ترتیب الفبایی تنظیم شده است. این شخصیت‌ها و مکان‌ها براساس معیارها و ملاک‌های گوناگون به بخش‌های زیادی قابل تقسیم است و از هر طیف و نوع نمونه‌هایی را می‌توان یافت. در اسامی شخصیت‌ها از آدم گرفته تا یهوه بررسی شده و به همراه تاریخچه زندگانی ایشان، معانی عناوین نیز آمده است. درباره مکان‌ها نیز همین امر صادق است. در این قسمت نیز از ابانه (نام رودخانه‌ای) تا یقنعام مورد توجه واقع شده است.

۲۲) وسائل موسیقی. در این قسمت آلات موسیقایی معرفی شده که به نحوی در کتاب مقدس یادی از آنها به میان آمده است.

۲۳) مقادیر و میزان‌ها. اوزان مختلف، طول‌ها، حجم‌ها و واحدهای مختلف آنها در این بخش معرفی شده است.

۲۴) رنگ‌ها. در این قسمت نیز رنگ‌ها توصیف شده است.

۲۵) آخرین قسمت کتاب، معانی واژگان دشوار است و پس از آن واژه‌نامه انگلیسی به فارسی قرار گرفته است.

۶) معرفی اورشلیم و تاریخ آن. بخش قابل توجهی از کتاب به این موضوع اختصاص یافته است.

۷) دعوت ابراهیم و پیامبران دیگر. دعوت ابراهیم و سایر پیامبران و عهد و پیمان میان آنان و خدا در این بخش ذکر شده است. انواع انبیا نیز در این بخش مورد بررسی قرار گرفته است. دعای مؤثر در یهود و مسیحیت، جایگاه مریم در میان مسیحیان نیز از مطالب این بخش است.

۸) کیفیت حمد خدا. از مهم‌ترین موضوعات این بخش چگونگی حمد خداوند است که به تفصیل و با ذکر نمونه‌ها و روش‌ها در صفحات ۴۱۲ تا ۴۲۴ آمده است. سپس به تعریف قربانی کردن و فلسفه و چگونگی برگزاری آن پرداخته شده است.

۹) غیر یهود. خدایان اقوام، چگونگی پرستش ایشان و نظر دین یهود درباره آنها در این بخش آمده است. اسامی خدایان مختلف نیز ذکر شده است.

۱۰) تعالیم کتاب مقدس. این بخش نیز از اهم موضوعات و مطالب کتاب محسوب می‌شود و صفحات زیادی بدان اختصاص یافته است. آموزه‌هایی که به تفصیل به توضیح آنها پرداخته شده عبارت‌انداز: نجات، ایمان و فیض، تقدیس، جدایی روحانی ایمانداران، رابطه مسیحیان با دنیا، ارتداد شخصی، راز توبه یا سر بخشش و شخصیت انسان.

۱۱) عهد عتیق و عهد جدید. در این بخش ارتباط دو بخش اصلی کتاب مقدس مورد توجه قرار گرفته است. به علاوه موضوعات مختلفی چون کلیسا، ایمانداران غیرروحانی (عوام)، کلیساهای مختلف (از قبیل کاتولیک، ارتدکس، پروتستان) و چگونگی اجرای آیین‌های مختلف در این کلیساها نیز در این بخش آمده است.

۱۲) قوم یهود در نقشه نجات خدا. در این بخش نظریات پولس درباره انتخاب قوم یهود و رد فعلی انجیل توسط آنان مورد بحث قرار گرفته شده است.

۱۳) خدا. این مبحث نیز از اهم مطالب و موضوعات کتاب حاضر است که چگونگی انعکاس این مفهوم در بخش‌های مختلف کتاب مقدس را مورد بازبینی قرار داده و رابطه خدا و سایر موجودات مورد توجه قرار گرفته است.

۱۴) عیسی مسیح. در این بخش جایگاه عیسی در کتاب مقدس (به ویژه عهد جدید) در حد وسیعی مورد توجه قرار گرفته است.

۱۵) روح القدس. در این قسمت روح‌القدس در عهد عتیق و عهد جدید تحلیل شده و جایگاه آن در متون مقدس والهیات یهودی و مسیحی بررسی گردیده است. نظریات فرق و مذاهب و